

УДК 658.15:338.246]:330.341.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/32.7>**Дашко І.М.**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління персоналом і маркетингу
Запорізький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5784-4237>

Михайліченко Л.В.

начальник речової служби (логістика) Збройних сил України,
магістр
Запорізький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3545-0805>

Стефанік С.М.

аспірант
Запорізький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5232-8413>

ЗМІЦНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Зроблено порівняння поняття «фінансово-економічна безпека» з поняттями: «розвиток», «стійкість», «керованість» та «вразливість». Охарактеризовано поняття «стійкість». Охарактеризовано ключові індикатори підприємства. Зроблено аналіз показників вимірювання діяльності промислових підприємств. Сформовано показники вимірювання діяльності промислових підприємств за різними науковцями. Проаналізовано структуру та динаміку прибутків малих, великих та середніх підприємств. Проаналізовано структуру та динаміку витрат малих, великих та середніх підприємств. Розроблено методичку мінімізації фінансово-економічних ризиків підприємств в умовах військового стану. Розраховані показники рентабельності досліджуваних підприємств. Запропонована методика щодо управління фінансово-економічними ризиками. Зроблений розрахунок імовірності банкрутства досліджуваних промислових підприємств. Запропоновано заходи щодо покращення фінансово-економічної безпеки.

Ключові слова: підприємство, банкрутство, ризики, санація, фінансово-економічна безпека, рентабельність, фінансова стабільність, прибуток, пандемія.

Постановка проблеми. Працюючи в нестабільному середовищі українські підприємства піддаються впливу різних зовнішніх факторів, які впливають на їх розвиток та фінансовий стан. Саме від міцності фінансового положення підприємства і залежить її успіх на ринку, адже маючи достатньо власних коштів підприємство може інвестувати у свій розвиток та розширювати свою діяльність, тому важливо розвивати та зміцнювати фінансово-економічну безпеку підприємств, яка є гарантом фінансової стабільності, особливо у кризових умовах, які власне і переживає український бізнес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження методів зміцнення та росту фінансово-економічної безпеки підприємств здійснювали такі вчені-дослідники як: Бородіна О.О. [1], Донець Л.І., Ващенко Н.В. [2], Карл Сьюелл, Пол Б. Браун [5], Копилюк О. І., Штангрет А. М. [6] та інші. Новизна дослідження полягає у визначенні залежності показників фінансово-економічної безпеки від загальних показників зростання підприємств, які власне й ідентифікують її фінансову стабільність.

Мета статті. Проаналізувати основні показники підприємства, які впливають на фінансово-економічну безпеку та запропонувати ефективні засоби щодо її зміцнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансово-економічна безпека безпосередньо впли-

ває на прибутковість підприємства, фінансову стійкість і здатність до постійного само оновлення та вдосконалення. Це ефективне використання ресурсів, що забезпечує стабільне функціонування підприємства у теперішньому та сталий розвиток у майбутньому. Поняття «фінансово-економічна безпека» нерозривно пов'язане з поняттями «розвиток», «стійкість», «керованість» та «вразливість» [1, с. 35]. Якщо система не розвивається, то її виживання, гнучкість та адаптивність до внутрішніх і зовнішніх умов швидко знижуються. Стійкість відображає міцність та надійність елементів системи, вертикальних та горизонтальних зв'язків усередині системи, здатність нести внутрішні та зовнішні інформаційні навантаження. Керованість є одним із аспектів соціальної системи, яка визначає можливість переведення системи з одного стану до іншого. Вразливість є мірою ступеня його схильності до внутрішніх та зовнішніх небезпек, тобто ступеня незахищеності.

Відповідно до таких характеристик безпеки підприємства першим важливим питанням в зміцненні фінансово-економічної безпеки промислового підприємства сьогодні є реалізація принципу вимірювання його діяльності. Управління на основі вимірювань дозволить підвищити керованість усієї діяльності підприємства та її системи управління безпекою [2, с. 76].

Цей підхід відноситься до концепції збалансованої системи показників, запропонованої Д. Нортон

та Р. Капланом. Згідно з ним, ефективність кожного бізнес-процесу має регулярно вимірюватися з використанням певного набору ключових показників ефективності [3]. Подальша реалізація цієї ідеї на практиці дозволяє констатувати, що будь-який процес на підприємстві необхідно розглядати як такий, який підлягає регулярному виміру на основі чітко вимірних показників, що полегшить управління, зробить його прозорим для керівників та виконавців і дасть можливість узгодити результати всіх процесів підприємства в єдину систему.

Вибір ключових індикаторів є унікальним для кожного підприємства та її стратегії, тому неможливо вказати, які саме показники має мати підприємство. Проте експерти PriceWaterhouseCoopers припускають, що більшість типів підприємств оптимальними будуть від чотирьох до десяти заходів [4].

Необхідність формалізації діяльності знайшла свій відбиток у багатьох книгах з управління бізнесом останніх десятиліть. Так, К. Сьюелл і П. Браун у своїй книзі «Клієнти на все життя» [5] стверджують, що завдання менеджера полягає у тому, щоб створити систему вимірювання та зворотного зв'язку, яка була б цікава та підходила кожному члену команди. В своїх

організаціях вони використовували наступні ключові показники (рис. 1).

Саме при аналізі даних показників формується загальна картина щодо результатів діяльності підприємства і на основі цих показників можна розрахувати показники, які безпосередньо стосуються фінансово-економічної безпеки підприємства.

Отже, найкращими показниками, які ідентифікують фінансову безпеку підприємства є розрахунок показників імовірності банкрутства і саме вони сигналізують про перші прояви нестабільності та стимулюють керівництво підприємства до дій.

Проаналізуємо ймовірність появи фінансової нестабільності або банкрутства у діяльності на прикладі українського промислового підприємства за допомогою найбільш поширених методик, а саме моделі Альтмана та Таффлера [6, с. 78-79].

Для початку пропонується оцінити загальний фінансовий стан промислових підприємств великого, середнього та малого бізнесу, що дасть нам загальне уявлення про їхню фінансову стабільність та фінансово-економічну безпеку.

Отже, проаналізуємо структуру прибутку малих, великих та середніх підприємств за 2015-2022 рр. (табл. 1)

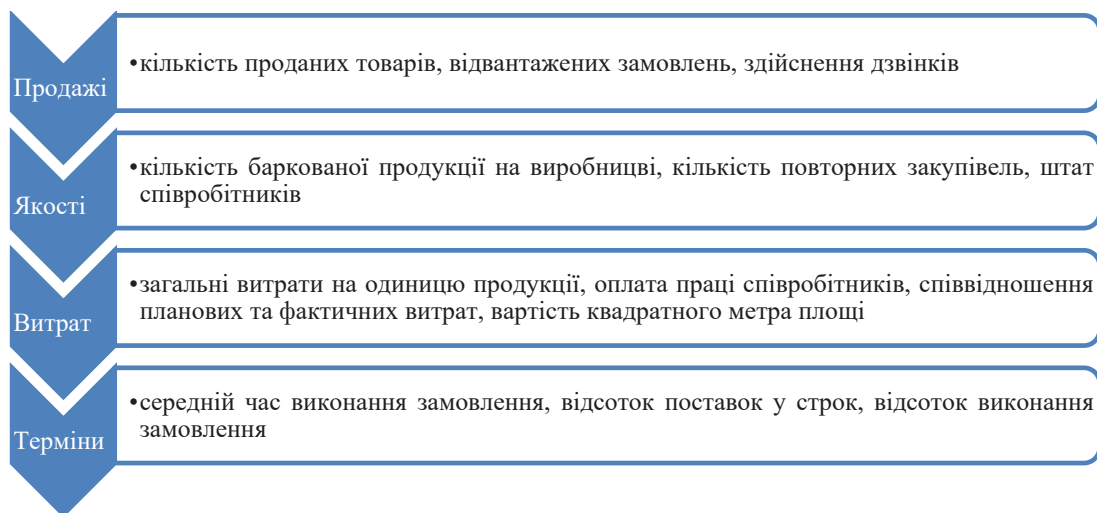

Рисунок 1 – Ключові показники вимірювання діяльності промислових підприємств

Джерело: сформовано авторами на основі [1]

Таблиця 1 – Динаміка та структура прибутків малих, великих та середніх підприємств за 2015-2022 рр., тис. грн

Рік	Виручка від реалізації	Прибуток о оподаткування	Частка, %	Чистий прибуток	Частка, %
2015	4170659906,3	233624717,1	5,60	-590066944,5	-14,15
2016	5159067139,9	387652306,1	7,51	-373516013,2	-7,24
2017	6237535213,5	443012121,9	7,10	29705020,1	0,48
2018	7707935218,8	593168150,9	7,70	168752792,7	2,19
2019	9206049545,7	668893496,8	7,27	288305468,1	3,13
2020	9639730603,3	869642104,6	9,02	523779001,5	5,43
2021	10049870813,6	673978808,6	6,71	68054905,5	0,68
2022	13616793216,9	90313160,35	0,66	885276479,5	6,50

Джерело: складено авторами на основі [7]

З табл. 1 видно загальні показники виручки від реалізації підприємств зросли за 2015-2022 рр., що є позитивною динамікою. Незважаючи на пандемію Covid-19 показники чистого прибутку у 2021 році виростили у порівнянні з 2020 р. Щодо частки чистого прибутку у виручці від реалізації то за 2017-2022 рр. вона становила 3%, в період Пандемії – 0,68%, що означало, що підприємства використовували свій резерв прибутку для того щоб виплачувати заробітну плату працівникам в період локдауну.

Аналіз структури витрат малих, великих та середніх підприємств та загальної динаміки за останні сім років надано у табл. 2.

Дослідивши структуру витрат українських підприємств видно, що найбільшу частку займають витрати на виробництво продукції (послуг), частка яких в середньому за досліджуваний період становила 65%. Також витрати на персонал з часткою 19% та з часткою 16% складають загальні витрати на оплату праці.

Отже, структура витрат та доходів формується від впливу зовнішнього середовища та макроекономічної ситуації в країні і особливо чутливо проявляється під час економічних криз.

Визначимо вплив усіх цих показників на загальний рівень прибутковості українських підприємств (рис. 2).

Аналізуючи рис. 2, видно, що критичними для малих, великих та середніх підприємств був період 2020 р. – Пандемія Covid-19 та 2022 р. – початок повномасштабної війни в Україні. Відповідно такі нестабільні умови негативно відобразили на прибутковості українських підприємств, проте український бізнес як і наш народ незламний та продовжує працювати задля перемоги і розбудови країни.

Дослідивши загальний стан українського бізнесу, видно, що підприємства страждають від високого курсу валют, подорожчання цін на паливо та електроенергію, що призводить до подорожчання кінцевого продукту і відповідно веде до зменшення продаж, адже на тлі великої інфляції купівельна спроможність падає.

Пропонуємо пропонуємо методики з мінімізації фінансово-економічних ризиків для малих, великих та середніх підприємств, результати якої наведено на рис. 3.

Отже, українські підприємства переживають не найкращі часи, які власне негативно позначаються на фінансову стані та відповідно фінансово-економічній безпеці.

Проаналізуємо імовірність банкрутства підприємств ТОВ «ТЕКРО» [8] та запропонувати ефективні заходи щодо розвитку та зміцнення його фінансово-

Таблиця 2 – Динаміка та структура витрат малих, великих та середніх підприємств за 2015-2022 рр., тис. грн

Рік	Витрати на виробництво	Частка, %	Витрати на персонал	Частка, %	Витрати на оплату праці	Частка, %	Всього витрати
2015	1234090057,4	66,71	354424896,4	19,16	261520535,4	14,14	1850035489,2
2016	1329264523,6	65,88	392558126,7	19,46	295806625,5	14,66	2017629275,8
2017	1702670475,7	68,15	434790143,3	17,40	360831327,9	14,44	2498291946,9
2018	2099504842,8	66,82	569937365,8	18,14	472764744,0	15,05	3142206952,6
2019	2310580598,9	63,49	727110089,5	19,98	601661197,6	16,53	3639351886,0
2020	2744295787,5	62,48	901245254,5	20,52	746979807,0	17,01	4392520849,0
2021	2883239994,4	61,43	990589156,4	21,10	819957981,5	17,47	4693787132,3
2022	3229228794	60,20	1169821739,0	21,81	965555700,1	18,00	5364606232,8

Джерело: [7]

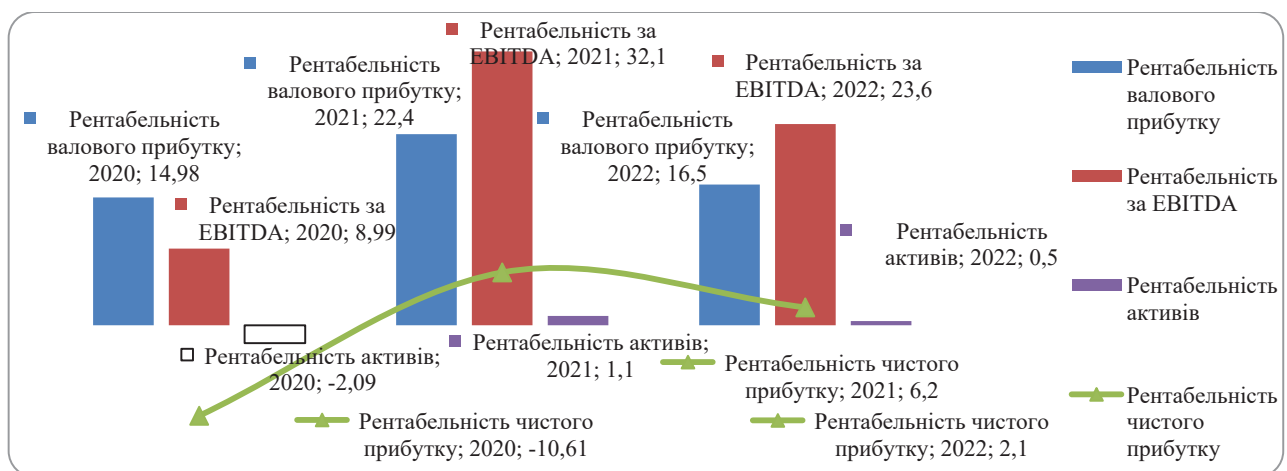

Рисунок 2 – Динаміка показників рентабельності малих, великих та середніх підприємств за 2020-2022 рр., %

Джерело: розроблено на основі [7]

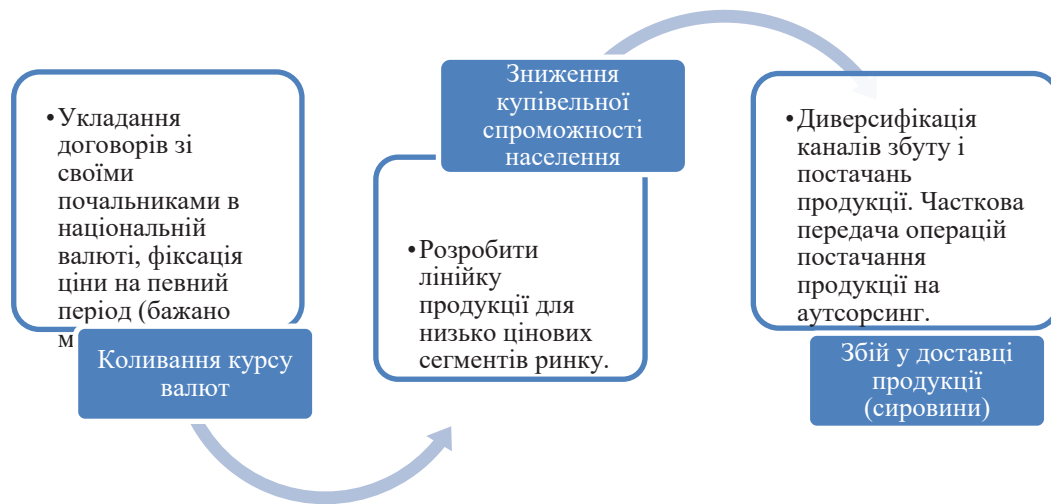

Рисунок 3 – Методика мінімізації фінансово-економічних ризиків підприємств в умовах військового стану

Джерело: розроблено авторами

економічної безпеки, які можна використовувати і для інших підприємств.

Використовуючи показники Балансу ТОВ «ТЕКРО» розрахуємо Z-фактор Альтмана та результати наведемо у табл. 3.

З табл. 10.1 бачимо, що значення Z-фактору Альтмана для ТОВ «ТЕКРО» за 2021-2022 рр. складають:

- $Z_{\text{Альтмана}2021} = 1,691$ у 2021 р.;
- $Z_{\text{Альтмана}2022} = 1,86$ у 2022 р.;

За моделлю Альтмана залежно від Z прогнозується ймовірність банкрутства за такою шкалою: до 1,8 – дуже висока; від 1,8 до 2,7 – висока; від 2,8 до 2,9 – можлива; більше 3,0 – дуже низька.

Оскільки Z-фактор Альтмана для ТОВ «ТЕКРО» за 2021-2022 рр. знаходиться в межах 1,7-1,8, то ймовірність банкрутства є дуже високою.

Аналіз ймовірності банкрутства ТОВ «ТЕКРО» за допомогою моделі Р. Таффлера

У табл. 4 розрахуємо значення Z за чотирьох-фак-

торної прогнозу моделі Р. Таффлера даними Балансу та Звіту про фінансові результати для ТОВ «ТЕКРО» за 2021-2022 рр.

Результати розрахунку ймовірності банкрутства ТОВ «ТЕКРО» за моделлю Р. Таффлера, відображені у табл. 10.2, показали, що цей показник за 2021-2022 рр. складав:

- $Z_{\text{Таффлера}2021} = 2,454$ у 2021 р.;
- $Z_{\text{Таффлера}2022} = 2,904$ у 2022 р.;

За моделлю Р. Таффлера, якщо для підприємства значення $Z_{\text{Таффлера}} > 0,3$, то банкрутство малоімовірне, а при $Z < 0,2$ ймовірність банкрутства дуже висока.

Оскільки для ТОВ «ТЕКРО» значення $Z_{\text{Таффлера}}$ у 2021-2022 рр. значно перевищує 0,3, то банкрутство на підприємстві малоімовірне.

Отже, за проведеними розрахунками за моделями Альтмана можна сказати, що банкрутство загрожує, проте за Таффлера для ТОВ «ТЕКРО» банкрутство малоімовірне.

Таблиця 3 – Розрахунок Z-фактору Альтмана для ТОВ «ТЕКРО» за 2021-2022 рр.

Змінна	Формула розрахунку	2021	2022
X1	$X1 = \Phi. \text{№} 1 (p.1495 + p.1595 - p.1095) / \Phi. \text{№} 1 p.1300$	0,184	0,077
X2	$X2 = \Phi. \text{№} 1 p.1420 / \Phi. \text{№} 1 p.1300$	0,159	0,035
X3	$X3 = \Phi. \text{№} 2 p.2350 / \Phi. \text{№} 1 p.1300$	-0,126	-0,026
X4	$X4 = \Phi. \text{№} 1 (p.1495 + p.1800) / \Phi. \text{№} 1 (p.1510 + p.1600 + p.1615)$	0,497	0,240
X5	$X5 = \Phi. \text{№} 2 (p.2350 + p.2050) / \Phi. \text{№} 1 p.1300$	0,566	0,975
Z _{Альтмана}	$Z = 1,2 \cdot X1 + 1,4 \cdot X2 + 3,3 \cdot X3 + 0,6 \cdot X4 + 0,999 \cdot X5$	1,691	1,869

Джерело: розраховано на основі [8]

Таблиця 4 – Розрахунок Z-фактору Р. Таффлера для ТОВ «ТЕКРО» за 2021-2022 рр.

Змінна	Формула розрахунку	2021	2022
X1	$X1 = \Phi. \text{№} 2 p.2190 / \Phi. \text{№} 1 p.1695$	0,036	0,183
X2	$X2 = \Phi. \text{№} 1 p.1195 / \Phi. \text{№} 1 (p.1595 + 1695)$	0,209	0,969
X3	$X3 = \Phi. \text{№} 2 p.1695 / \Phi. \text{№} 1 p.1300$	0,662	0,750
X4	$X4 = \Phi. \text{№} 2 p.2000 / \Phi. \text{№} 1 p.1300$	1,239	1,146
Z _{Таффлера}	$Z = 0,53 \cdot X1 + 0,13 \cdot X2 + 3,3 \cdot X3 + 0,18 \cdot X4$	2,454	2,904

Джерело: розраховано на основі [8]

Таким чином, результати застосованих методик виявились суперечливими, що підтверджує необхідність подальшої розробки методологічних аспектів. Однак їх використання дозволило встановити наявність проблемних аспектів у системі забезпечення фінансової безпеки ТОВ «ТЕКРО», а саме:

- низький рівень платоспроможності, що простежується в динаміці коефіцієнтів абсолютної, термінової та поточної ліквідності;
- падіння рівня рентабельності діяльності ТОВ «ТЕКРО».

Пропонуються такі напрями забезпечення фінансово-економічної безпеки ТОВ «ТЕКРО», виходячи з виявлених проблем, що створюють загрози економічній безпеці підприємства в цілому:

- актуалізація чинних нормативів запасів;
- зменшення періоду відстрочення платежів споживачам та партнерам;
- здавання в оренду або продаж об'єктів основних засобів, які дуже рідко використовуються у виробничих процесах, або продати їх;
- впровадження сучасних цифрових продуктів у систему фінансового менеджменту з метою здійснення оперативного контролю над рухом фінансових ресурсів;

– скорочення виробничих циклів з урахуванням модернізації матеріально-технічної бази підприємства задля прискорення оборотності оборотних активів.

З подібними проблемами стикається низька українських промислових підприємств, саме у їх вирішення і полягатиме зміцнення фінансово-економічної безпеки, що дозволить компаніям покращити свій фінансовий стан.

Висновки. Основою формування та зміцнення фінансово-економічної безпеки є загальні показники підприємства, які власне і впливають на його фінансовий стан. В процесі аналізу нами був проаналізований сучасний стан малих, великих та середніх підприємств й визначенні основні проблеми, які зводяться до падіння рівня рентабельності через кризові періоди в українській економіці. На прикладі промислового підприємства було розраховано імовірність його банкрутства та визначені основні заходи, які допоможуть підприємству покращити свої фінансові показники та забезпечити високий рівень фінансово-економічної безпеки. Дані заходи можуть застосовуватись й іншими підприємствами галузі, адже є універсальними. Щодо майбутніх досліджень, то потрібно більш детально дослідити показники платоспроможності підприємства, які є першим сигналом про появу кризових періодів та сигналізують про зменшення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бородіна О.О. Оцінка економічної безпеки підприємства. *Економіка: проблеми теорії та практики*. ДНУ, 2013. Вип. 183. С. 33–41.
2. Донець Л.І., Вашченко Н.В. Економічна безпека підприємства. Київ : Центр учбової літератури. 2018. 160 с.
3. Robert S. Kaplan. Conceptual Foundations of the Balanced Scorecard, URL: <http://surl.li/qwkcau> (дата звернення 25.06.2024).
4. Guide to key performance indicators. Price Waterhouse Coopers. URL: <http://surl.li/qxlpzm> (дата звернення 25.06.2024).
5. Carl Sewell, Paul B. Brown. Customers for Life: How to Turn That One-Time Buyer Into a Lifetime Customer, Crown. 2009. 240 p.
6. Копилук О.І., Штангрет А.М. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури. 2005. 168 с.
7. Економічна статистика. Економічна діяльність. Діяльність підприємств. 2022. URL: <http://surl.li/ooutnj> (дата звернення 27.06.2024).
8. Офіційний веб-сайт компанії ТОВ «ТЕКРО». URL: <https://www.tekro.ua/> (дата звернення 29.06.2024).
9. Дашко І.М., Михайліченко Л.В. Управління фінансово-економічною безпекою на засадах розвитку промислових підприємств. *Механізм регулювання економіки*. № 2(104). 2024. С. 66–72. URL: <https://www.mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/606> (дата звернення 29.06.2024).
10. Стефанік С.М. Сутність та значення фінансово-економічної безпеки підприємства. *«Наукова весна» 2024: матеріали XIV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 27–29 березня 2024 року*. Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро : НТУ «ДП». 2024. С. 202–204.

References:

1. Borodina O. O. (2013) *Otsinka ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva*. [Assessment of economic security of an enterprise]. *Economics: problems of theory and practice*, vol. 1, is. 183, pp. 33–41. (in Ukrainian)
2. Donetsk L. I. and Vashchenko N. V. (2018) *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of the enterprise]. Kyiv : Center for Educational Literature, 160 p. (in Ukrainian)
3. Robert S. Kaplan. Conceptual Foundations of the Balanced Scorecard, Available at: <http://surl.li/qwkcau> (accessed June 25, 2024).
4. Guide to key performance indicators. Price Waterhouse Coopers. Available at: <http://surl.li/qxlpzm> (accessed June 25, 2024).
5. Carl Sewell and Paul B. Brown (2009) *Customers for Life: How to Turn That One-Time Buyer Into a Lifetime Customer*, Crown. 240 p.
6. Kopyliuk O. I. and Shtanhret A. M. (2005) *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpriemstv : navch. posib* [Financial rehabilitation and bankruptcy of enterprises : a textbook]. Kyiv : Center for Educational Literature, 168 p. (in Ukrainian)
7. *Ekonomichna statystyka. Ekonomichna diialnist. Diialnist pidpriemstv* [Economic statistics. Economic activity. Activities of enterprises] (2022). Available at: <http://surl.li/ooutnj> (accessed June 27, 2024).
8. *Ofitsiyniy veb-sait kompanii TOV «TEKRO»*. [Official website of TEKRO LLC]. Available at: <https://www.tekro.ua/> (accessed June 29, 2024). (in Ukrainian).
9. Dashko I. M. and Mykhailichenko L. V. (2024) *Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu na zasadakh rozvytku promyslovykh pidpriemstv* [Management of financial and economic security on the basis of development of industrial enterprises]. *Mechanism of economic regulation*, vol. 2(104), pp. 66–72. Available at: <https://www.mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/606> (accessed June 29, 2024). (in Ukrainian)

10. Stefanyk S. M. (March 27-29, 2024) Sutnist ta znachennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The essence and importance of financial and economic security of the enterprise]. "Scientific Spring" 2024: materials of the XIV International Scientific and Technical Conference of Graduate Students and Young Scientists. Dnipro National Technical University "Dnipro Polytechnic". Dnipro: NTU "DP", pp. 202–204. (in Ukrainian)

Dashko Iryna, Mykhailichenko Lubomir, Stefanyk Serhii
Zaporizhzhia National University

STRENGTHENING AND DEVELOPING THE POTENTIAL OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The author compares the concept of "financial and economic security" with the concepts of: "development", "sustainability", "manageability" and "vulnerability". The concept of "sustainability" is characterized, which reflects the strength and reliability of the system elements, vertical and horizontal links within the system, the ability to bear internal and external information loads. The key indicators of the enterprise, which are unique for each enterprise and its strategy, are characterized. An analysis of indicators for measuring the activities of industrial enterprises according to different scholars that affect the financial condition and financial and economic security of the enterprise is carried out. The structure and dynamics of profits of small, large and medium-sized enterprises are analyzed, which will allow to make a general idea of the financial stability and financial and economic security of enterprises. The structure and dynamics of expenses of small, large and medium-sized enterprises are analyzed. A methodology for minimizing the financial and economic risks of enterprises under martial law has been developed. The profitability indicators of the studied enterprises are calculated. A methodology for managing financial and economic risks is proposed. In the course of the analysis, we analyzed the current state of small, large and medium-sized enterprises and identified the main problems that lead to a drop in profitability due to the crisis periods in the Ukrainian economy. Using the example of an industrial enterprise, we calculated the probability of its bankruptcy and identified the main measures that will help the enterprise improve its financial performance and ensure a high level of financial and economic security. Proposals to ensure the financial and economic security of the researched enterprise have been developed, based on the identified problems that pose threats to the economic security of the enterprise as a whole, namely actualization of the current inventory standards; reducing the period of deferred payments to consumers and partners; leasing or selling fixed assets that are rarely used in production processes, or selling them; introducing modern digital products into the financial management system to exercise operational control over the movement of financial resources; shortening production cycles, taking into account the modernization of the company's material and technical base, to accelerate the turnover of current assets. The probability of bankruptcy of the studied industrial enterprises is calculated. Having studied the general state of Ukrainian business, it is clear that companies are suffering from high exchange rates, rising fuel and electricity prices, which leads to higher prices for the final product and, accordingly, decreased sales, as purchasing power is falling amid high inflation.

Keywords: enterprise, bankruptcy, risks, rehabilitation, financial and economic security, profitability, financial stability, profit, pandemic.

JEL classification: C63, E23, E63, L60, M11
